

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ"
ПРИРОДО-МАТЕМАТИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА "ГЕОГРАФИЯ, ЕКОЛОГИЯ И ОПАЗВАНЕ НА
ОКОЛНАТА СРЕДА"



Гергана Йорданова Николова

***Регионални особености и приоритети в развитието на
социалната сфера в общините от източната част на
Кюстендилска област***

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен "Доктор" по научна специалност
„Икономическа и социална география“

Научен ръководител:

Доц. д-р Емилия Патарчанова

Рецензенти:

Проф. д-р Борис Колев

Доц. д-р Климент Найденов

Благоевград, 2018

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширено заседание на катедра „География, екология и опазване на околната среда“ при Природо-математически факултет на ЮЗУ “Неофит Рилски“, проведено на 25.10.2018г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на **31.01.2019 г. от 15.00 часа** в учебен корпус №4, зала №401 на ЮЗУ “Неофит Рилски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се при секретар - катедра ГЕООС, УК №4, стая №102, ЮЗУ “Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

Научно жури в състав:

Проф. д-р Борис Колев
Проф. д-р Веселин Бояджиев
Проф. д-р Иван Марков
Доц. д-р Климент Найденов
Доц. д-р Камен Петров

※ Номерата на фигурите и таблиците в автореферата не съответстват на тези в дисертационния труд.

А. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата

Социалната сфера присъства в редица политически инициативи на Европейската комисия: Европейска платформа срещу бедността и социалното изключване, Инициатива за социалното предприемачество, Европейското партньорство в областта на активния живот на възрастните хора, Политика на сближаване и др.

Актуалността на темата на дисертационния труд се определя от протичащата динамика в общественото и социално развитие в България на фона на нейните европейски, социални и икономически отговорности. Тя се потвърждава от малкия брой изследвания по тази проблематика в страната, провеждани на ниско териториално ниво—община, населено място, а и в изследваните общини не е провеждано такова проучване. Задълбочаващата се демографска криза придобива критични измерения както в количествен, така и в качествен аспект. В цялата страна се регистрира висок дял на населението в надтрудолюбна възраст, но в проучваната територия то е с особено висок дял. Територията е изключително хомогенна в етническо и религиозно отношение, което се отразява в броя на раждаемостта преобладава българското население. Факт, е че ромското и турското население имат по- висока раждаемост, водеща до по-висок дял на населението в подтрудолюбна възраст и респективно по-нисък дял на населението в надтрудолюбна възраст, но в проучваната територия това не е валидно.

2.Обект и предмет на изследването

Обект на настоящото изследване са общините Дупница, Бобов дол, Сапарева баня, Бобошево, Кочериново

и Рила, които са разположени в източната част на Кюстендилска област.

Предмет на изследването са проблемите в развитието на социалната сфера в проучваната територия, свързани с обезпечаването на населението с необходимите услуги.

Основната изследователска хипотеза е, че състоянието и тенденциите в развитието на социалната сфера през последните три десетилетия в общините от източната част на област Кюстендил следват националната динамика, която формира неблагоприятна локална среда. Тя е свързана с доминиране на негативни тенденции по отношение на териториалната структура, разнообразието и качеството на услугите заради икономическата им неефективност и липсата на връзка с потребностите на местните геодемографски ресурси. Въпреки това, съществуват местни специфики, които могат да се превърнат в катализатор за оптимизиране на социалната сфера и повишаване на нейната ефективност и връзка с особеностите на населението в проучваните общини.

3.Цел и задачи

Целта на дисертационния труд е да се анализира съвременното състояние на социалната сфера в проучваната територия и на тази база да се предложат идеи за нейното оптимизиране, съобразени с потребностите на населението.

За реализация на поставената цел са определени за решаване следните основни **задачи**:

1. Проучване и анализиране на условията и факторите, влияещи върху развитието на социалната сфера и тяхното проявление в територията за изследване.
2. Изследване и анализиране на геодемографските ресурси на общините от източната част на Кюстендилска област и акцентирание върху ежедневните трудови миграции на населението във

- връзка с влиянието им върху развитието на икономиката и социалната сфера.
3. Диференциране на базисните и надграждащите елементи в структурата на социалната сфера в контекста на социалната сигурност на населението.
 4. Проучване на местната икономика с акцент върху сектора от МСП и инвестициите заради влиянието им върху социалната политика.
 5. Анализирание на съвременното състояние на социалната сфера в общините от източната част на Кюстендилска област.
 6. На основата на обобщенията и систематизиране на резултатите от изследването, извеждане на проблеми и предлагане на модели за оптимизиране на функционирането на социалната сфера в проучваната територия.

4. Подходи и методи на изследването

За постигане на основната цел и за реализирането на поставените задачи в настоящето изследване са използвани следните подходи и методи.

Използвани подходи:

Системният подход, базиран на виждането, че развитието на социалната сфера зависи от съвкупност от икономически и социални фактори, които са тясно свързани, зависими и обуславят посоката и динамиката на протичащите процеси по създаването на по-благоприятна среда за живот. Географският подход позволи проблемите в социалната сфера в общините от източната част на Кюстендилска област да бъдат разгледани в пространствен аспект. Прилагането на хронологичния подход даде възможност да се разкрият измененията във времето на редица демографски, социални и икономически процеси, предопределящи проблемите и тенденциите в териториалните различия в структурирането и

функционирането на социалната сфера, в проучваната територия. Антропоцентричният подход или HD подход се базира на възприемането на социалното развитие с развитието на по-добра жизнена среда за хората и развитие на техния потенциал. За да се реализира този подход се проследи обвързаността между сложните понятия „качество на живот“, „социална сфера“, „социално развитие“. Аналитичният подход позволи разделянето на обекта и изучаване на неговите съставни части, изучаване на елементи, по компоненти, по дейности.

Методи:

Направените анализи, изведените обобщения по отношение факторите, предопределящи териториалната организация на социалната сфера, извършения географски анализ на нейното състояние са направени чрез събиране, обработка и визуализация на статистическа информация от местни, регионални и национални източници.

Широко използван във всички глави на дисертацията е *сравнителния метод*. Чрез него се установяват съществуващите сходства и различия в демографското, социалното и икономическото развитие, в проучваната територия през периода 2001-2014г. С помощта на сравнителния метод в дисертацията са извършени различни класификации на общините по различни показатели. Те позволяват да се очертаят модели за пространствено развитие на социалната сфера.

Статистическите методи ни дават възможност да се установи разпределението на населението по брой, възраст, брачна и образователна структура, местоживееене, семеен статус, да се определят миграционните потоци и тяхната интензивност.

Използван е *и метод на базата на клъстеризацията* за установяване на относително еднородни групи от единици, основаващи се на избрани характеристики.

Методът позволява наблюдение на данните, класифицирани по общи признаци. Чрез средствата на клъстеризацията се разширяват възможностите за прогнозиране и по-ефективно функциониране и управление на проучваните процеси.

Използван е *и картографския метод*. Чрез него в ГИС среда са създадени карти изобразяващи териториалното разпределение на образователната и здравната структура в общините обект на изследване, както и видовете социални дейности, административна карта. Чрез този метод са изработени моделите за оптимизиране функционирането на социалната сфера. Програмите, с които са изработени картните приложения са GIS Explorer и Corel DRAW Graphics Suite X5

Б. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационния труд е структуриран в увод, пет глави и заключение с общ обем от 216 страници и 16 приложения. Списъкът на използваната литература се състои от 166 заглавия, от които 147 на кирилица и 19 на латиница.

Първа глава. Теоретични и методологическите основи на развитието на социалната сфера

1. Концепции и теории за социалната сфера и социалното развитие

1.1. Концепция за социалното развитие

Растящите потребности на човечеството се свързват с все по-големи грижи за повишаване възможностите на човека за социално развитие. Организацията на обществата в пространството, ролята на пространството върху развитието на обществото - това все въпроси, на които има множество отговори. Социалното развитие развива социалната отговорност за насърчаване на отговорни

социални практики, които носят полза на обществото и способстват за социалното му устойчиво развитие.

Според **Harlan и Jacobs** (1999) социалното развитие увеличава използването на човешкия потенциал и се състои от два взаимно свързани аспекта - учене и прилагане. Обществото се развива в отговор на взаимодействието между хората и тяхната материална, социална и интелектуална среда.

През XIX и XX век се водят много дискусии относно зависимостта на човешкото поведение от условията на живота. Тази зависимост трябва да се търси в причинно-следствените връзки между човека и средата, човешкото поведение като реакция на условията на средата, в която той живее.

Социалното развитие е онзи процес, който води до все по-пълна задоволеност на хората от цялостните жизнено условия на пространството. Продоволственият проблем, здравословното и образователното равнище, социалните услуги, екологичния фактор които излизат на преден план, не могат да изключат потребностите в областта на духовната, физическата култура, спорта, социалното осигуряване и социалната сигурност. В хода на социалното развитие оказват влияния и измерения в пространството и времето, на живот и мислене.

Общественото развитие трябва да способства за реализирането на ценностната система, чийто израз са трудовата дейност на хората, равните шансове, човешкото достойнство, семейството, опазване на околната среда и т.н. (Райкевич, 1979). В социалното развитие не малка роля играе и факторът – политическо устройство на държавата, което определя основните насоки на развитието в социалната сфера.

Според Ууд (1974) не трябва да се пренебрегва ролята на **организационния фактор** в съвременните

общества. Той осигурява единство на действия и отношения между членовете на обществото като същевременно създава условия и осъществява на практика индивидуалната потребност за принадлежност към обществото. По този начин всеки един член на обществото спазва определени правила на поведение, отношения и зависимости, излизаци извън рамките на обществените отношения.

Според Ууд (1974) когато се разглежда концепцията за социалното развитие не може да се пренебрегне **пространствения фактор**. Необходимо е да се проследи човешката активност в пространството. Гейл (1881) също високо оценява пространствения фактор в социалното развитие. Той казва, че „понятието „развитие“ дефинирано в пространството трябва да определя до каква степен е възможно да се реализират социалните услуги и реализацията на тези услуги е функция от тяхната достъпност“.

Достъпността е функция от разстоянието между потребителя и мястото на услугата. Развитието е функция и от разстоянието, което дели потребителя от мястото на социални услуги. **Времето** е една много важна ценност за съвременния човек, живеещ в ХХІ век. За нуждите на социалното развитие е необходимо да се проследи не само работното и свободното време, а е необходимо да се проследи цялото време, с което човек разполага.

Концепцията за социално развитие включва социалния растеж, който е в състояние да задоволи нуждите на съвременното общество от социални, демографски и здравни особености. Социалното развитие е свързано и с дейности за създаване на благоприятни условия на живот и труд, подкрепяне на местната общност, благотворителността и добрите социални практики вътре в общността.

1.2 Концепция за социалното пространство

Социалното пространство притежава структури, които отразяват сложния му строеж. Частните географски пространства се отделят съобразно изследователските цели, но и съдържателно – по социални и географски признаци. Според Стоянов (2017) социалното пространство регулира отношенията в обществото. Например при социално-икономическото пространство се изследват структури и процеси – локализацията и пространствената разчлененост на човешката дейност. Организацията на социално-икономическото пространство е важна задача на обществото и държавата. (Стоянов, 2017)

1.3. Концепция за социалната сигурност

Концепцията за социална сигурност е разработена по време на Втората световна война. Официално е използвана за първи път в заглавието на един закон в САЩ - Закона от 1935г. за социалната сигурност. През 1952 г. Международната организация на труда приема Конвенция №102 за социална сигурност. Социална сигурност по смисъла на конвенцията, означава полагане на постоянни усилия от страна на държавата за покриване неблагоприятните последици от настъпването на осигурителни събития, които се определят като „социални рискове“. **Концепцията за сигурност** традиционно се свързва с държавите, а не с отделния човек. Човешката сигурност включва добре познатите ни концепции за превенция и управление на конфликти, но ги допълва чрез дефиниране на понятието за „несигурност“ и добавяне на така важните измерения „човешки права“ и „човешко развитие“. Поставяйки човека в центъра на дебата за сигурността, е възможно осъществяването на нови стратегически инициативи между институциите и гражданите.

1.4 Концепция за националната сигурност

Редица автори твърдят, че за първи път понятието “национална сигурност” е употребил президентът на САЩ Теодор Рузвелт.

Не всеки проблем е задължително проблем на сигурността. Но той става такъв тогава и от момента, в който не може да бъде овладян без структурни трансформации в системата за национална сигурност, в държавата и обществените отношения. Сериозни проблеми за България вече се превръщат в проблеми на националната сигурност, например изтичането на мозъци, образованието и здравеопазването, демографията и бежанците. (Слатински, 2011) В националната сигурност има три обекта на сигурността: **на личността, на обществото и на държавата** (Любенова, Вълева, 2007).

Сигурността на личността се постига чрез осигуряване на правни и нравствени норми и изграждане на институции, позволяващи развитието на способностите и задоволяване на потребностите на всеки.

Сигурността на обществото означава развитието на институти, норми и обществено съзнание с цел реализация на правата и свободите на всички групи от населението.

Сигурността на държавата означава наличие на ефективен механизъм за управление и координация на обществените групи и политически сили, а също и на действени институти за тяхната защита .

1.5 Концепция за социалното предприемачество и социалните предприятия

Концепцията за *социално предприемачество* е сравнително млада и като теория, и като практика. Социалното предприемачество е с изразен социален ефект, отнасящ се във влагане на генерираните приходи за подпомагане на целеви групи; участие на част от целевите групи в стопанската дейност /създаване на заетост/ и предоставяне на услуги, непривлекателни за бизнеса, на

хора в неравностойно положение; създаване на възможности за професионална и социална интеграция; създаване на социална добавена стойност и спестяване на социални разходи.

Ролята на *социалните предприятия* е разпозната като мост, чрез който да бъде насърчена активна интеграция и уязвимите групи да стигнат и стабилизируют своето положение в сферите, от които са отпаднали (образование, здравни услуги, пазар на труда). В последните години няма стратегически европейски документи в социалната сфера, които да не приоритизират социалните предприятия като инструмент за социална политика.

1.6 Хорологична и хронологична концепция

Хорологично-хронологичната същност на географските изследвания се открива в трудовете на Hettner (1927), Hartshorne (1939, 1959), Марков (1965), Бунге (1967), Харвей (1974), Haggett (1975), Wallerstein (1993) и други. У нас въпросите за същността на научната категория географско пространство, са анализирани от Христов (1993), Колев (1980, 1997, 2007), Зяпков (1997) и Стоянов (2000, 2008, 2017).

Географското познание възниква още в Древността и поставя началото на много природни и обществени направления. Недвусмислено потвърждение на това има във философските съждения на Кант (1802): „ Нашите знания могат да бъдат систематизирани или по понятия, или по време, или по пространство”.

Карл Ритер (1779–1859) разглежда обществото и природата в тяхното взаимодействие и диалектическо единство. **Фердинанд Рихтхофен (1833–1905)** Според него основният предмет на изследване е взаимодействието между човека и съвкупността от природни явления. Един от първите, който поставил човека в центъра на географските изследвания е **Фридрих Ратцел**.

1.7 Концепция за регионалността

Отделните уникални съчетания между обекти и явления на определена територия довеждат до появяването на географски пространства, които са обекти на изучаване от страна на регионалистите. Регионалната концепция е разработена от *Алфред Хетнер* и е известна още като „слоеста концепция” на *Хетнер*. *Е. Реклю* защитава възгледа за „хармоничното съжителство” между човека и природата. В края на XIX в. и началото на XX в. *Пол Анри Видал дьо ла Блаш* смята, че е важно да се изучава **“начина на живот”** чрез местните особености на взаимодействието между природната среда и населението.

Регионалното развитие представлява един синтез между икономически, социални, географски, математически, технически, екологични аспекти на урбанизацията, управлението, координацията и контрола на национално, регионално и локално ниво. Всички тези аспекти имат пряка връзка с локализацията на производствената и непроизводствена сфери, селищната мрежа и населените места, техническата, производствена и социална инфраструктури, ресурсната и пазарна осигуреност, екологическото равновесие.

1.8 Концепция за „организация на пространството”

Колев (1997г.) определя географското пространство като четиримерно, тъй като освен с дължина, широчина и височина притежава и времева координата, защото процесите в него протичат във времето. Географското пространство **е ресурс**, а не предпоставка. В географските изследвания понятието „пространство” се пренася най-често от философията, но с отчитане на особеностите на Земята. Геопространството се схваща като форма на съществуване на географските обекти и явления в пределите на географската обвивка.

1.9 Локализационни концепции

Процесите на развитие протичат с все по-висока степен на интензивност във времето и пространството. В тази връзка познаването на теоретичните подходи за локализацията на икономическите и социалните дейности е от огромно значение при изясняване същността на социалната сфера. Същността на локализационните теории се изразява в стремеж към определяне на оптимална схема за териториално разположение на земеделското производство, промишлените предприятия и градовете като потребителски центрове, предоставящи различен набор от услуги. (Дреновски, Патарчанова, 2013).

2. Основни понятия и категории

В дисертационният труд се използват редица специфични понятия и категории, чрез които се изясняват същността и процесите в развитието на социалната сфера.

Социалното развитие е онзи процес, който води до все по-пълна задоволеност на хората от цялостните жизнени условия на пространството. **Качество на живот** се възприема като обобщаващ показател за социалното развитие в редица изследвания. По дефиниция на Световната банка качеството на живот е просто “цялостно благосъстояние на хората“, което включва: “качество на средата, национална сигурност, лична сигурност и безопасност, политическите и икономически свободи“. **Социалното пространство** представлява социално усвоената част на природното пространство, като среда за обитаване от различни групи от населението. **Социална сигурност** означава полагане на постоянни усилия от страна на държавата за покриване неблагоприятните последици от настъпването на осигурителни събития, които се определят като „социални рискове“. **Националната сигурност** отразява връзката на сигурността с нацията, с определена териториално-държавна общност,

характеризира състоянието на тази нация като цялостна система, включваща обществените отношения и общественото съзнание, обществените институти, съдействащи или пречатстващи реализацията на националните интереси. **Социалната сфера** е комплекс от социални отношения, които оказват влияние върху характера и поведението на хората, обхващащи интересите на различни социални общности, интересите на обществото и на отделния човек, служебните отношения, бита, културата, здравеопазването и социалното осигуряване. **Социалната инфраструктура** е основната физическа и организационна структура, необходима за функционирането на едно общество. Тя обикновено се определя като съвкупност от свързани помежду си структурни елементи, които осигуряват подкрепа на цялата структура на развитие. **Социалното предприемачество** е с изразен социален ефект, отнасящ се във влагане на генерираните приходи за подпомагане на целеви групи. **Социалните предприятия** предоставят социални услуги и/или стоки и услуги, предназначени за уязвими потребители. **Социалните услуги** са дейности, които подпомагат и разширяват възможностите на лицата да водят самостоятелен начин на живот и се извършват в специализирани институции и в общността.

Втора глава. Условия и фактори за развитие на социалната сфера

2.1. Географско положение

Чрез него се изразяват пространствените отношения и взаимовръзки на природни и обществени обекти, явления и процеси, поради което е и неизменна характеристика на всяко географско изследване. Чрез географското положение се откриват взаимовръзките и взаимозависимостите между отделни територии и географски обекти.

Фиг. №1. Административна карта на проучваната територия



Проучваните общини Дупница, Бобов дол, Сапарева баня, Бобошево, Рила и Кочериново са разположени в източната част на Кюстендилска област. Областта се намира в Югозападна България, с административен център – гр. Кюстендил, част от Югозападния район за планиране.

2.2 Демографска среда

Между демографските ресурси и устойчивото социално развитие съществува сложна система от взаимодействия. На възпроизводството на населението, раждаемостта, смъртността и миграцията, влияят природни, икономически, социални и поведенчески фактори. Демографската среда в проучваната територия не е сред най-благоприятните в страната. Тя оказва сериозно влияние и ще продължи в бъдеще да влияе върху териториалното разпределение и функциониране на социалната сфера. Изследваната територия е с отрицателни стойности на естествения прираст. В бъдеще тази тенденция ще се запази и ще се отрази изключително неблагоприятно върху развитието и структурирането на отделните елементи на социалната сфера в проучваната територия. Отрицателните

стойности на механичния прираст в общините обект на изследване ще се отразят неблагоприятно върху количествения и качествения състав на населените места и върху нормалното функциониране на социалната сфера в тях.

2.3 Административно-териториално устройство, урбанизация и селищна мрежа

Административно-териториалното устройство представлява съзнателно провеждана дейност по разделяне на територията на страната на териториални общности и създаване на съответните териториални органи в тях. Административно-териториалните единици се изграждат в съответствие с историческите, географските, икономическите, социалните, демографските и екологичните условия на територията. АТУ включва не само делението на територията като моментна даденост, но и съзнателно провеждания и непрекъснато протичащ процес на административно-териториалните промени, извършващи се съобразно волята на населението и в съответствие с държавните интереси. (Патарчанова, 2013 г.)

В област Кюстендил са включени девет общини, 182 населени места и 140 кметства с обща площ от 3084,30 км². Площта на изследваната територия в източната част на Кюстендилска област е 1410,7 км² или 47% от територията на областта. Проучваната територия е изградена от 68 населени места с шест града, 61 села и една населена местност „Рилски манастир“.

2.4 Икономическа среда

Динамично и съществено е влиянието на икономическите фактори върху развитието и функционирането на социалната сфера на всяка една територия. Целта на местната икономика е да се изгради икономическия капацитет на дадена територия, за да се подобри икономическо състояние и качеството на живот за

всички хора. Малките и средните предприятия (МСП) са основен двигател за всяка една икономика. В общините от източната част на Кюстендилска област с най-голям относителен дял са микро предприятията над 93% от общия брой. Основна характеристика на малкия и средния бизнес в територията обект на изследване е наличието на голям брой микро предприятия, които движат икономиката. Инвестициите са мощен импулс за динамизиране развитието икономическите дейности на местно ниво.

Икономическата среда е важен индикатор и представлява един от основните фактори за осигуряване на работни места и финансова независимост и стабилност на общините и населението, която от своя страна благоприятства развитието и териториалното разпространение на социалната сфера.

2.5 Стратегически, планови документи и институционални условия

С голямо значение за териториалното разположение и функционирането на социалната сфера са разработените и прилагани стратегически и планови документи.

Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) за периода 2012–2022 г.

Законът регионалното развитие създава добра нормативна рамка за регионалното развитие в България, в унисон с принципите на политиката за регионално развитие и сближаване в ЕС.

Национална концепция за пространствено развитие (2013-2015г.) Концепцията за пространствено развитие, разглежда всички елементи на пространствения модел, свързани с националното пространство – урбанистичната мрежа от градове-центрове, урбанистичните оси и развитието на съпътстващата социална инфраструктура.

Оперативната програма „Региони в растеж“ (2014-2020г.) е насочена към регионалното развитие и по-конкретно към постигане на целите на градската политика в България, като отделя специално внимание на енергийната ефективност в опорните центрове в периферните райони, съгласно националния полицентричен модел за развитие, формулиран в Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025г. и допринася за териториалното измерение на секторните политики. Оперативната програма „Региони в растеж“ 2014-2020г. включва в себе си седем приоритетни оси.

Националната стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030г.) определя балансираното демографско развитие на населението в страната като национален и социален приоритет от огромно значение.

Програмата за реализация на дейности в районите за целенасочена подкрепа (2010–2013г.) е насочена към повишаване на заетостта на населението и привличане на инвестиции в икономически изоставащите райони на страната.

Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Кюстендил (2016–2020г.) е разработена като секторна политика на областта. Планираните услуги и мерки ще се изпълняват на територията на област Кюстендил през следващите пет години (2016 –2020г.), за да се осигури достъпа до социални услуги на всички уязвими общности, всички възрастови групи и всички общини на територията на областта.

Налице са голям брой стратегически и планови документи, които подпомагат пространственото развитие и функциониране на социалната сфера. Но са необходими промени в общинските политики, като дейността им бъде насочена към изготвяне на действащи местни стратегии или

планове, съобразени с техните условия и наличните демографски ресурси за подобряване на функциониращата социална сфера.

2.6 Национални политики за развитие на социалната сфера

Жилищната политика очертава принципите и насоките на управленската дейност, с оглед подобряване на състоянието на жилищния фонд и на жилищната среда и повишаване степента на жилищната задоволеност.

Енергийна политика основните ѝ приоритети се свеждат до следните пет направления: гарантиране сигурността на доставките на енергия; достигане на целите за възобновяема енергия; повишаване на енергийната ефективност; развитие на конкурентен енергиен пазар и политика, насочена към осигуряване на енергийните нужди, и защита на интересите на потребителите.

Здравни политики- демографската трансформация, в която се намира страната, изисква ефективна стратегия за опазване и подобряване на здравето през целия жизнен цикъл, която дава приоритет на нови подходи за хората и изграждане на устойчивост и капацитет, така че да се насърчава здравето и профилактиката на болестите.

Социални политики - управлението и решаването на социалните въпроси и проблеми е пряко свързано с регулирането на социалните отношения, възникващи и съществуващи във връзка с тях.

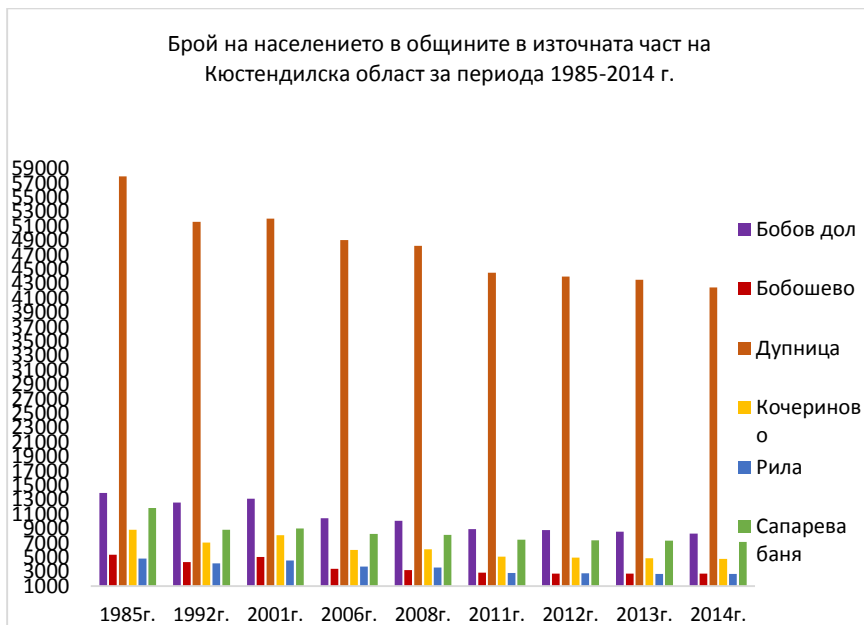
Трета глава. Геодемографски ресурси на проучваната територия

1. Брой на населението

Броят на населението в общините от изследваната територия за периода 1985-2014 г. намалява. За посочения период населението в общините в източната част на Кюстендилска област е намаляло с 34 631 хил. ж., или с 32,6%. В проучваните общини Бобов дол, Бобошево, Рила,

Сапарева баня, Кочериново и Дупница живеят 53,19% от населението на област Кюстендил (2014г.)

Фиг.№ 2¹. Брой на населението в изследваната територия



Източник: НСИ и собствени изчисления

2. Териториално разпределение на населението

В резултат от миграционните процеси, ниската раждаемост и високите нива на смъртност продължават промените в териториалното разпределение на населението на проучваната територия. В проучваните общини с най-голяма численост е община Дупница с 42 470 души, или 32,9% от населението. Следват общините Бобов дол и Сапарева баня - съответно 8 280 жит. или 6,6% и 7 118 жит. или 5,5%.

¹ В дисертационния труд фигурите и таблиците са значително повече на брой и отговарят на различна номерация. Настоящата фигура например е поставена под номер 8, на стр.86

Относителният дял на населението в останалите общини е под 5% от населението на областта. Например общините Кочериново - 3,8%, Бобошево с 2,15% и Рила с 2,09%.

3.Естествено движение

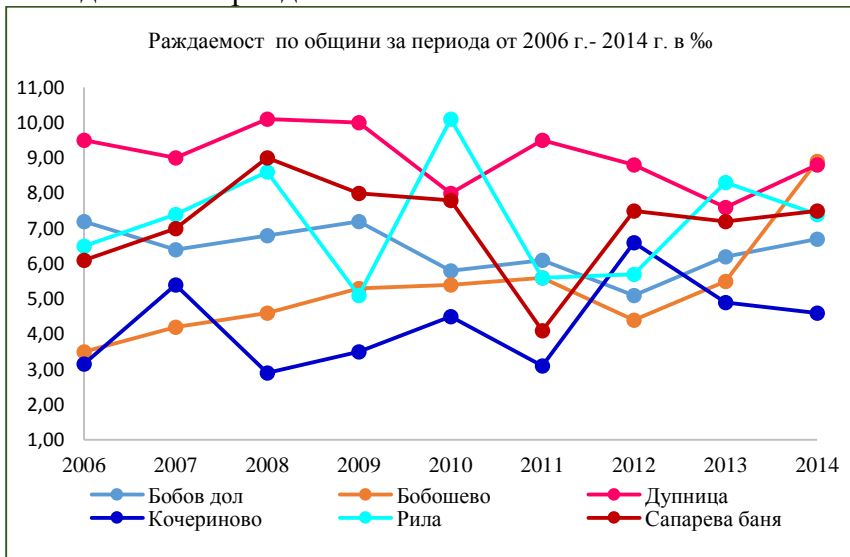
3.1 Раждаемост

В териториален аспект за 2014 г. с най-високи стойности на показателя раждаемост са общините Бобошево – 8,9 ‰ и Дупница – 8,8 ‰. С по-ниски стойности са общините Сапарева баня – 7,5 ‰, Рила – 7,4 ‰, Бобов дол и Кочериново, съответно 6,7‰ и 4,6‰. През последните години раждаемостта в изследваната територия е с по-високи стойности, от колкото при проведеното преброяване през 2011г. С най-осезаемо увеличаване се откроява община Бобошево, в която през 2011 г. е 5,6‰ раждаемост, а през 2014 г е с най-високи показатели от изследваните общини – 8,9 ‰.

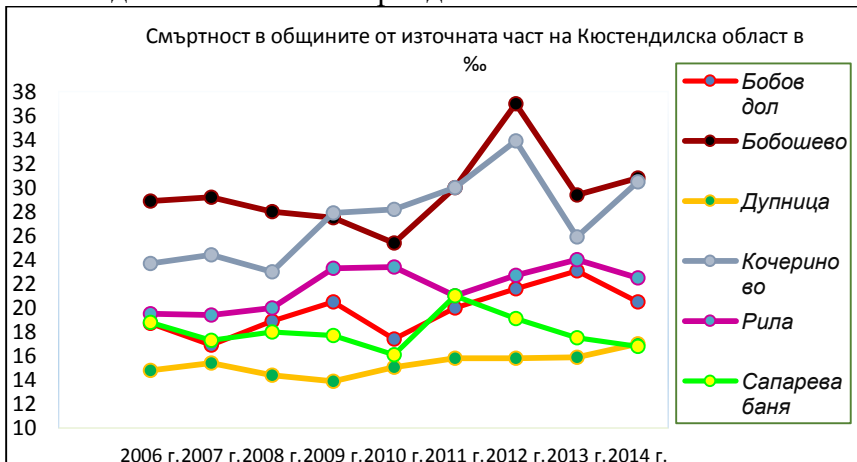
3.2 Смъртност

В проучваната територия равнището на смъртността варира от 15,9 ‰ за община Дупница до стойности от 30,8‰ за община Бобошево и е над средната стойност за страната 15,1‰, средната стойност за областта е 19‰, за 2014г. За периода 2006 – 2014г. стойностите на смъртността се увеличават и са по-високи от стойностите за страната за всички изследвани общини.

Фиг. №3. Стойности на раждаемостта в общините обект на изследване за периода 2006-2014г.



Фиг. №4. Смъртност в общините от източната част на Кюстендилска област за периода 2006 -2014г.



3.3 Естествен прираст

Естественият прираст показва състоянието на възпроизводство на населението и неговия демографски потенциал. Имайки в предвид, че той представлява функция на показателите раждаемост и смъртност е логично да е с отрицателни стойности в изучаваната територия.

4.Механично движение на населението

Миграциите са съществен компонент в демографското развитие в изследваната територия и имат голямо значение за териториалното разпределение на населението, както и за функциониране на социалната сфера. Миграциите или механичното движение на населението заедно с неговото естествено възпроизводство определят тенденциите в демографското развитие на всяка територия. (Будинов, Найденов, 2016).

От особено значение са вътрешни миграции между общините обект на проучване и извън тях за периода 2001-2014год. Миграционните движения на населението в изследваните общини за периода 2001-2014г. основно са насочени към община Дупница. Доминират движенията, които се осъществяват вътре в област Кюстендил - 56%, 4.3 % от миграциите от община Дупница са насочени към гр. Благоевград и 43,05% към столицата за 2001 год. През 2001 год. са осъществени най-големите движения на населението между изследваните общини.

5. Структури на населението

Етническата структура на населението е не само важен фактор за формирането на различията в изменението на демографските процеси, но и на броя и качеството на работната сила в областта. В областта обект на проучване най-многобройната група е тази на българската.

Религиозната принадлежност на хората определя до голяма степен начина им на живот, културните

особености и поведение в семейството и обществото. В изследваните общини преобладава населението с източно православно християнско вероизповедание. С най-високи стойности над тези на страната и областта са общините Сапарева баня 97%, Бобошево 94%, Рила 90%.

Възрастова структура

В резултат на процеса на демографско остаряване на населението, сериозни изменения претърпява неговото разпределение в трите възрастови групи под, в, и надтрудоспособна възраст, което има пряко отражение върху функционирането на социална сфера. Към 1.02.2011г. 58,8% от населението в област Кюстендил, или 80 405 души, са в трудоспособна възраст. Населението в подтрудоспособна възраст е 16 846 души (12,3%), а надтрудоспособна възраст - 39 435 души (28,9%). За 2011 г. в трудоспособна възраст в общините в източната част на Кюстендилска област са 42 972 души или това са 59,2%, населението в подтрудоспособна възраст е 9 111 души или 12,5%, а надтрудоспособна възраст 20 472 души или 28,2%, а за страната (23,7%) е в надтрудоспособна възраст.

Фиг. №5. Структура на населението в под, в, надтрудоспособна възраст в общините обект на изследване за 2011г.

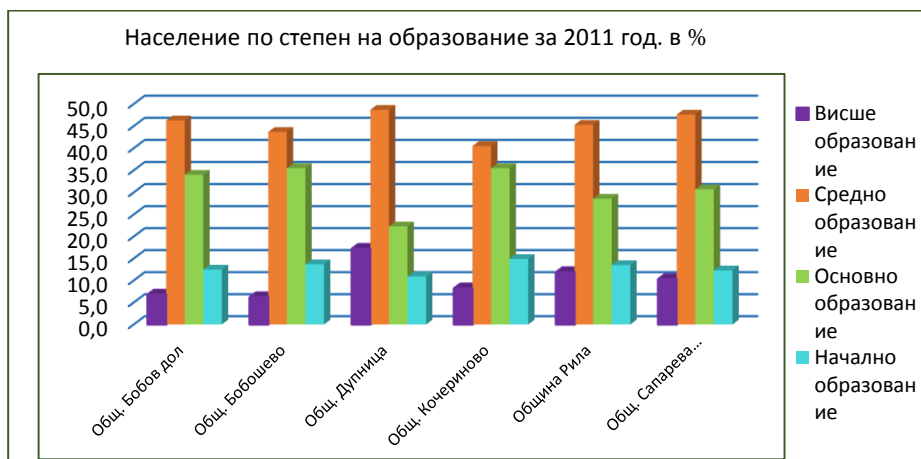


Източник, НСИ

Брачната структура влияе силно върху естественото възпроизводство на населението и преди всичко върху раждаемостта. Върху състоянието ѝ въздействат следните фактори: полово-възрастовата структура, етническата принадлежност и социално-икономическите условия.

Образователната структура на населението има определящо значение за качествената характеристика на човешките ресурси и формирането на техните професионални умения за участие в трудовия процес.

Фиг. №6 Население по степен на образование за 2011 г. в общините обект на изследване

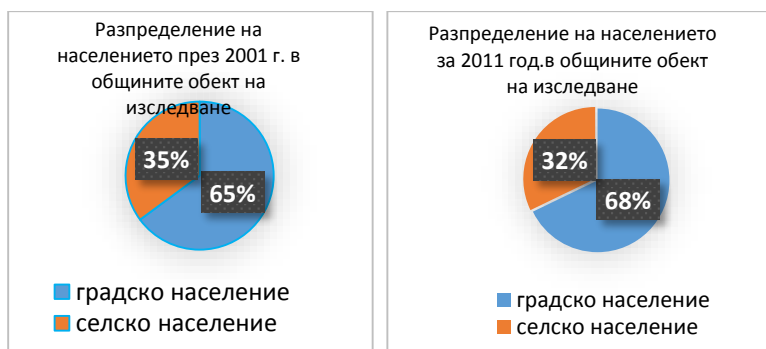


Източник: НСИ и авторски изчисления

По традиция разпределението на населението по местоживееене се основава на категоризация на населените места на села и градове. Малките градове по своята характеристика и облик приличат повече на села. Това са преди всичко градове, които са единствени представители на този тип населени места в общините и са административните им центрове. Останалите населени

места в общините попадат в категорията на селата. Такава е най-често срещаната структура на селищната мрежа в българските общини (Патарчанова, 2016). Селата притежават демографски ресурси, които могат независимо от своята възрастова структура, могат да бъдат в полза при развитието на различни социални дейности. В сравнение с данните от страната за 2011г. относно дела на градско и селско население изследваната територия е с по-благоприятни стойности. Този факт е положителен и ни показва, че изследваната територия е с добър демографски потенциал, който да се ползва при бъдещото развитие на социалната сфера, особено в селата.

Фиг. №7. Разпределение на населението по местоживееене – градско и селско, 2001-2011г.



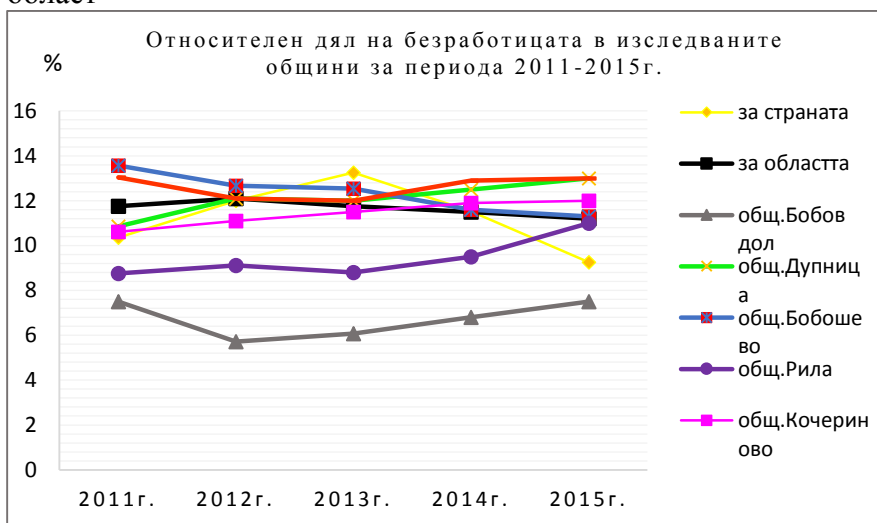
Източник: НСИ и собствени изчисления

6.Заетост и безработица

За периода 2011-2015г. нивото на безработицата в страната намалява, докато в областта и общините обект на проучване то се покачва. През 2011г. от 10,72% до 11,30% през 2015г. данните са за общините в източната част на Кюстендилска област. С най-ниски стойности от проучваните общини се отличава община Бобов дол през целия период е около 7,5%, с най-високи нива на

безработица са общините притежаваци и най-голям брой активни лица – Дупница и Сапарева баня- 13% е нивото на безработицата.

Фиг. №8. Относителен дял на безработицата за 2011-2015г. в общините от източната част на Кюстендилска област



Източник НСИ и собствени изчисления

Четвърта глава. Географски анализ на състоянието на социалната сфера в проучваната територия

Важна особеност на съвременните приоритетни национални проекти е тяхната ясна насоченост към състоянието и развитието на социалната сфера, т.е. - към човека. Ефективността от функционирането на социалната сфера на което и да е равнище безусловно зависи от **финансовите възможности, от изградената инфраструктура, наличните специалисти, съвременната нормативна база, институциите и предлаганите услуги.** При липса на необходимите финансови средства не може да се говори нито за развитие

на образованието, културата, здравеопазването, нито за пазар на труда и социална защита на населението. Елементите, без които не може да функционира социалната сфера са показани на фиг.9

Фиг. №9. Елементи на социалната сфера



Наред с качеството на живот, нивото на живот е сред най-важните условия за начина на живот. Нивото на живот се изразява в количеството и качеството на консумираните от човека блага и услуги, като се започне от „първичните”, задоволяващи нуждите от храна, жилище, дрехи, средства за придвижване, за поддържане на здравето и т.н., и се стигне да най-сложните, „възвишените” потребности, свързани с удовлетворение на духовни, нравствени, естетични потребности и виждания.

Жилищна осигуреност

Жилището е основна човешка потребност. От условията на живот зависи професионалното и личностно развитие на хората, така също икономическата им активност и работоспособност. Пирамида на потребностите е общо название на йерархичния модел на потребностите на

човека, представляващ опростено изложение на идеите на американския психолог А. Маслоу. Той смята, че удовлетворението на примитивните физиологични потребности е основа на основите в развитието на човека.

Фиг. №10 Пирамида на потребностите на Маслоу



Йерархия на потребностите според Маслоу

Жилищната осигуреност е един от двигателите на социално и икономическото развитие, стимулира икономиката и подпомага социалната сфера.

Основните признаци, характеризиращи благоустроеността на жилищата, са електрификация, водоснабденост, канализация, комуникации, транспортна достъпност и осигуреност и др.

На територията на общините обект на изследване няма населено място без осигурено електроснабдяване, външно осветление и липсват такива с режим на тока. Липсата на пречиствателна станция за питейна вода на територията обект на изследване е един от съществуващите проблеми, които трябва да се реши не само на местно, но и от национално ниво. Необходимо е изграждане на нови

съоръжения за пречистване на питейната вода, защото съществуващите са морално и технически остарели. Наличните водоснабдителни мрежи в цялата територия обект на изследване са стари, причиняват чести аварии и разходи. Липсата на достатъчно финансов ресурс, недостатъчната инфраструктура, свързана с опазване на компонентите на околната среда – пречиствателни станции, съвременни инсталации за съхраняване, третиране и преработка на неопасни отпадъци, както и подчертаната слаба обществена култура в тази сфера. Използването на интернет и интернет-базирани технологии е необходимо в едно съвременно общество. То ни осигурява достъп до ресурси необходими за повишаване на културата, образованието, развитие на социалната сфера.

Транспортът е с ключова роля за развитието на всяко общество. Той е средство за икономическо развитие и предварително условие за постигане на устойчива социална сфера. Транспортът е от изключителна важност за повишаване конкурентоспособността на местната икономика, както и за обслужване на населението.

Здравеопазване, районна здравноосигурителна каса

Сериозен проблем на системата е териториалната неравномерност в разположението на лечебни заведения

Фиг. №11. Видове болнични заведения на територията обект на изследване за 2014г.



Значението на лечебните заведения в град Дупница за здравеопазването в петте съседни общини обект на изследване е голямо. Областната система за спешна медицинска помощ се състои от един център в град Кюстендил, с 5 филиала разположени в общините обект на изследване.

Фиг. №12 Здравна инфраструктура в общините обект на изследване



Като основен проблем в здравеопазването в изследваната територия е териториалната неравномерност на здравни заведения и оказваната медицинска помощ. Макар общините обект на проучване да са осигурени с квалифицирани медицински кадри и леглова база все пак като проблем можем да изтъкнем липсата на болница в община Бобов дол, а тя е изградена от 17 села, в които преобладава възрастно население, а здравните грижи трябва да се поемат на 30 км в гр. Кюстендил. Териториални

диспропорции се наблюдават в териториалното разположение на дентални кабинети и наличието на аптеки само в градовете на проучваната територия. Неравномерно разпределение и на услугата детска кухня, която е ситуирана е само в една община, с най-голям дял на малки деца. Услугата от важно значение и е в помощ на младите семейства, защото осигурява на децата пълноценна храна съобразена с изискванията за здравословно хранене.

Социални дейности

Социалните дейности са дейности в подкрепа на лицата за социално включване и самостоятелен начин на живот, които се основават на социална работа и се предоставят в общността и в специализирани институции. Те са ключов фактор за ефективно социално включване, борба с бедността и участие в живота на обществото на всички уязвими групи.

Табл. №1. Видове социални услуги за 2014г. в общините обект на изследване

Социални услуги предоставяни в общността	
Вид на услугата	Населено място
Център за социална рехабилитация и интеграция за деца	Дупница
Център за социална рехабилитация и интеграция за възрастни	1 в Бобов дол(1 в с. Мламолово) и 1в Рила
Дневен център	Дупница
Център за настаняване от семеен тип за деца	Дупница
Център за обществена подкрепа	Дупница
Обществена трапезария	Дупница, Сапарева баня

Щадящо изслушване и подготовка на деца за съдебно производство и придружаване до съда	Дупница
Проект „Достоен живот“ личен асистент	Дупница, Сапарева баня, Бобов дол, Кочериново
Проект “Живот в достойна среда“	Бобов дол
Социална кухня	Дупница
Приемна грижа	Дупница, Кочериново
Социален патронаж	Дупница, Сапарева баня, Рила, Бобов дол, Бобошево

Социалните услуги са с неравномерно териториално разпределение и с недостатъчен капацитет по общините обект на проучване, въпреки че наличието им обикновено отразява различията в числеността на населението. В общинските центрове с по-голямо население са разположени повече по вид и обхват социални услуги с по-голям капацитет. Предоставянето на социални услуги и услугите за грижа за деца и възрастни са сред най-успешните инструменти за подкрепа на възрастните, децата и семейството в общините обект на проучване.

Образование

Инфраструктурата на образованието в изследваните общини включва обекти от заведения за предучилищно обучение (детски градини) и образователни институции – общообразователни училища (основни, средни, специални) и професионални училища (професионални гимназии). Броят, видът (профилът) и капацитетът на детските заведения и на различните училища (общообразователни и професионални) се оразмеряват на базата на действащи в образователната система норми, нормативи и стандарти – за обхват, пълняемост на групите в детските заведения и паралелките в училищата.

Фиг. №13 Образователна инфраструктура в общините обект на изследване



Спортната инфраструктура има своето място в развитието и функционирането на социалната сфера, която спомага за развитието на обществото. Тя подпомага здравословния начин на живот и възможностите за развитие на отделната личност. Чрез спорта за всички се създават трайни навици и умения за спортуване във всяка възраст.

Безспорна е ролята на **културата** като фактор за подобряване качеството на живота и за постигане на устойчиво социално развитие. Характерно за културата в изследваната територия е нейното многообразие, проявяващо се в недвижимите и движимите културни ценности и в създаването съвременно изкуство и култура, съхраняването на българската култура и бит в малките населени места.

Пета глава. Модели за оптимизиране функционирането на социалната сфера в проучваната територия

1. Основни проблеми в развитието на социалната сфера в проучваната територия.

В тази глава са изведени съществуващите проблеми в развитието и териториалното разположение на социалната сфера в общините обект на изследване.

Проучването на проблемите и приоритетите е фокусирано върху нуждите от социални услуги, разглеждани в общия контекст на социално-икономическите проблеми, съществуващите общински политики и прилагани мерки за социално включване на уязвимите общности и групи от населението в общините от източната част на Кюстендилска област. Обхватът на проучването включва широк кръг от социално-икономически проблеми, демографски тенденции, общо състояние на социалната сфера в общините, осигуреност с финансови и човешки ресурси, достъп, капацитет и качество на наличните социални услуги.

Изводите от анализа на ситуацията и събраните конкретни данни са в основата за изготвянето на модели за планиране на социалните услуги по отношение на: осигуряване достъп на потребителите; избор на вид и капацитет на услугите; участие в между секторно и между общинско сътрудничество.

2. Възможности за преодоляването на констатираните проблеми

Във втория параграф от настоящата глава са предложени модели и като възможности за преодоляване на очертаните проблеми. Тези модели биха помогнали за оптимизиране и усъвършенстване функционирането на социалната сфера. Успешното прилагане на

пространствените модели е изцяло свързано с нуждите на хората и с регламентиране на социалните отношения в проучваната територия. Междинен етап при изготвянето на моделите относно състоянието на демографската среда е представената таблица(табл. № 2).

Табл. №2 Състояние на демографската среда в общинните обект на изследване

<i>Състояние</i>			
<i>Показатели</i>	<i>Неблагоприятно</i>	<i>Междинно</i>	<i>Благоприятно</i>
<i>Брой на населението</i>	Бобошево, Рила, Кочериново	Бобов дол, Сапарева баня	Дупница
<i>Раждаемост</i>	Дупница, Бобов дол	Сапарева баня, Рила	Кочеринов,Бобошево
<i>Смъртност</i>	Бобошево, Кочериново	Бобов дол, Рила	Сапарева баня, Дупница
<i>Естествен прираст</i>	Бобошево, Кочериново	Бобов дол, Рила	Дупница, Сапарева баня
<i>Механичен прираст</i>	Дупница, Бобов дол	Сапарева баня, Рила	Бобошево, Кочериново
<i>Етническа структура</i>			Сапарева баня, Дупница и Бобошево, Рила, Кочериново, Бобов дол
<i>Религиозна структура</i>			Сапарева баня, Дупница и Бобошево, Рила, Кочериново, Бобов дол
<i>Възrastова структура(в трудоспособна възраст)</i>	Бобошево, Кочериново	Сапарева баня, Рила	Дупница, Бобов дол
<i>Образователна структура</i>	Бобошево, Кочериново	Бобов дол	Дупница, Рила, Сапарева баня
<i>Безработица</i>	Сапарева баня, Дупница и Бобошево	Кочериново	Бобов дол, Рила

В настоящето изследване се предлага модел за изграждане на партньорства в сферата на социалните услуги

между общините на принципа на клъстеризирането. Клъстерите се определят като географски свързана мрежа от сходни субекти, които ползват обща специализирана инфраструктура, пазари на труда и услуги.

В изследваната територия възможностите за създаване на пространствени модели за оптимизиране на локалното развитие, чрез клъстери на над общинско ниво са възможни и в двете посоки – хоризонтални и йерархични (вертикални). Могат да се формират един хоризонтален и един йерархичен клъстер, в които да се развиват различни дейности. Към *хоризонталния клъстер* се включват общините *Бобошево, Кочериново и Рила*. Към *йерархичния клъстер* общините *Дупница, Сапарева баня и Бобов дол*. Водеща роля тук има община Дупница.

Първият предложен модел е за развитие на дългосрочната координирана и интегрирана грижа в хоризонталния клъстер между общините Бобошево, Кочериново и Рила, наречен “Социални дейности”.

Фиг. №14 Модел на териториална структура на дейностите в модела в хоризонталния клъстер



Фиг. №15 Схема на функционалната обвързаност на дейностите в модела.



Модел “Здраве” е удачно да се създаде за общините Бобов дол, Дупница и Сапарева баня. Мотивът за създаването на този модел е породен от факта, че община Бобов дол на своята територия няма функциониращо здравно заведение от една страна, от друга преобладаващо възрастно население в селата е пръснато в 17 населени места. Нуждаещите се хора трябва да избират да се лекуват в гр. Кюстендил, който е на 30 км. или в гр. Дупница намиращ се на 15 км. Предложеният модел има за цел да осигури необходимият брой общопрактикуващи лекари и дентални медици, които по график да обслужват населението в града и 17 села на общината. По този начин се осигурява достъп до здравни и социални услуги дори и в най-отдалечените села.

Фиг. №16. Модел на териториална структура на дейностите в модела във вертикалния клъстер



Фиг. №17. Схема на функционалната обвързаност на дейностите в модела “Здраве,,



Модел “Социално предприемачество“
 предложеният модел е подходящ за общините Сапарева баня, Рила, Кочериново и Бобошево. Целта на този модел е да се обединят общините и да създадат социални предприятия на своята територия.



Фиг. №44 Схема на функционалната обвързаност на дейностите в модела “Социално предприемачество,,



Модел “Поклоннически и религиозен туризъм“ предложения модел е удачно да се развие на територията на общините Сапарева баня, Бобошево и Рила. Общините притежават архитектурни и религиозни паметници, не само с местно, но и с национално значение, които са предпоставката за развитие на религиозен туризъм.

Фиг. №20. Териториална структура на дейностите в модел “Поклоннически и религиозен туризъм“



Модел “Овощарство, зеленчукопроизводство и цветарство“ е предложен за общините Кочериново и Бобошево и има косвено влияние върху функционирането на социалната сфера. Това са общини с висок дял безработни лица, притежават благоприятни почвено-климатични условия, налице е голям дял необработваема земя в границите на двете общини. Всичко това е фактор за развитие на овощарство, зеленчукопроизводство и цветарство. Моделът има голямо значение за подобряване на икономическото състояние на двете общини. От една страна общините осигуряват заетост на местните хора, повишава се на жизнения статус на населението, подобрява

се плодородието на почвата, а от друга са страна са реални предпоставки за подобряване състоянието на туризма.

Фиг. №18 Териториална структура на дейностите в модел “Овощарство, зеленчукопроизводство и цветарство“



Фиг. №19. Схема на функционалната обвързаност на дейностите в модела



Модел “Рилска долина“ моделът е предложен за общините Рила и Кочериново. Двете общини притежават благоприятни природни дадености, които биха могли да „работят,, за повишаване качеството на живот в техните населени места, за развитие на туризма, за повишаване на финансовите постъпления в бюджета им. А това от своя страна е предпоставка за отделяне на повече средства за социални дейности.

Фиг. №21. Териториална структура на дейностите в модел “Рилска долина“



Заклучение

Сред най-важните предизвикателства пред общините обект на изследване, е че те трябва да приемат своята социалната политика като водещо начало в социалното единството „жилище - образование – заетост - жизнен стандарт”. Необходими са условия за по-високо качество на живот на жителите при наличието на ограничени финансови ресурси за здравеопазването, образованието и сигурността. Местната социална политика да бъде фактор за социално развитие, което означава нови инвестиции в

човешкия капитал. Тези предизвикателства изискват качествена промяна на самата система за функциониране на социалната сфера. В нея трябва да присъстват мерки за мотивиране и насърчаване на обществото към повече активност и самостоятелност. Приемайки принципите и духа на националната социална политика, изследваните общини следва да се съобразяват със собствените си териториални особености, ресурси и традиции.

В настоящия момент състоянието на социалната сфера, при ограничените финансови ресурси, предопределя необходимост от ясно поетапно разграничаване на задачите, открояване на мероприятията по оказване съдействие на населението от селата, извеждане на средносрочни и спешни мерки.

В *дългосрочна перспектива*, това е устойчивото развитие на социалната сфера в общините обект на изследване; *в средносрочен план* – повишаване равнището и качеството на живот на населението; *в настоящия момент* – осигуряване на условия за оптимизиране функционирането на социалната сфера, което от своя страна предоставя социална сигурност.

В тази връзка като важни стратегически направления при модернизирание управлението на процесите на социалната сфера в общините от източната част на Кюстендилска област могат да се открият:

- ✚ усъвършенстване на правната база за развитието на пазарните отношения в социалната сфера;
- ✚ осигуряване функционирането на социалната сфера, отстраняването на монополизма при предоставянето на социални услуги,
- ✚ координиране на дейността на субектите от социалната сфера, а също и въздействие на икономическите субекти върху социалната сфера, чрез модели за социално партньорство.

Справка за приносите на дисертационния труд

Научни приноси:

1. Систематизирани са основни теоретични постановки и понятиен апарат, относно извършването на оценка на въздействието на социалната сфера и социалното развитие на специфични местни общности в контекста на териториалното им развитие.
2. Адаптирана е методика за изследване на социалната сфера и социалното развитие чрез извеждането на цялостен регионален социално-икономически профил от гледна точка на развитието на групирани общини.

Научно-приложни приноси

3. Направен е анализ на геодемографските ресурси на проучваната територия, който представя в краткосрочен и средносрочен план възможните инструменти и подходи за въздействие върху локални общности от подобен йерархичен ранг.
4. Осъществен е географски анализ на състоянието на социалната сфера в проучваната територия, който очертава нивото на инфраструктурата и услугите и систематизира проблемите пред устойчивото развитие на локалните териториални общности.
5. Разработени са модели (хоризонтални и вертикални кълъстери) за пространствено развитие на социалната сфера и оптимизиране на функционирането ѝ в проучваната територия, в контекста на стратегическото планиране и управление на територията базирани на силните страни и особеностите на локалната среда.

Публикации по дисертационния труд

Николова Г., Патарчанова Ем. (2017), Социалната сфера и социалният капитал – възможности за устойчиво развитие на общините в област Кюстендил, Сборник доклади на БАН 2017:стр. 33-46.

Николова, Г. (2016) Демографски аспекти на проблема “център – периферия“, Сборник доклади ЮЗУ “Неофит Рилски“ 2016: стр. 47-53.

Николова, Г. (2016) Състояние и тенденции в демографското развитие на община Рила, Българско географско дружество и Фондация “ЛОПС“ стр. 439-447.

Nikolova G., Patarchanova Em. (2016) Municipalities Rila and Kocherinovo - zone shared gravity. Proceedings of the PhD Student Scientific, Session of the FMNS – 2016 Blagoevgrad, p.32-39

БЛАГОДАРНОСТИ

Издавам своята искрена и сърдечна благодарност на научния си ръководител доц. д-р Емилия Патарчанова, за търпението, разбирането и ценните съвети, които ми е давала. Сърдечно благодаря на всички колеги от катедра“ География, екология и опазване на околната среда“ при ПМФ на ЮЗУ “Неофит Рилски“ за оказаното съдействие и подкрепа.

Благодаря на служителите от различните ведомства и служби на областно и общинско ниво за проявеното разбиране и оказаното съдействие между които г-жа Д. Димитрова от Териториално статистическо бюро гр. Кюстендил, г-н Т. Петков началник отдел „Култура, образование и младежки дейности“ към община Дупница, г-жа А. Костадинова старши експерт “Стопанска политика” община Рила, г-н В. Зарков от РД Перфект консулт ЕООД, г-жа Ел. Костадинова директор на ПГ “Акад. С. П. Корольов“ гр. Дупница.

